

3. Klasifikacija glede na spoznavno delo učencev in učitelja:

- a) metoda ustvarjalnega branja,
- b) metoda ustvarjalnih nalog,
- c) metoda hevrističnega razgovora,
- č) raziskovalna metoda,
- d) metoda razlage (reproduktivno-ustvarjalna).

4. Klasifikacija glede na sodelovanje učenčevih čutil:

- a) oralna metoda,
- b) vizualna metoda,
- c) avditivna metoda,
- č) manualna metoda,
- d) meditativna metoda.

Imenovali bi jih lahko tudi ustna, vidna, slušna, ročna in razmišljajoča metoda.

Poznavanje take razvrstitve metod omogoča učitelju pestro izbiro sredstev in poti za uresničevanje temeljnih nalog – izpolnjevanje učno-vzgojnih smotrov in ciljev. Večina učiteljev je v anketi izrazila, da želi spoznati metode po teh vidikih.

Poznavanje učno-vzgojnih metod spada med temeljna znanja učitelja. Z ustreznimi metodami lahko najbolj optimalno uresniči smotre učnega načrta, to pa pomeni, da uspešno vzgaja in uspešno nauči temeljna spoznanja s področja jezika, sporočanja, književnosti in drugih elementov pouka slovenskega jezika.

Jože Lipnik
Pedagoška akademija v Mariboru

Ocene in poročila

POMEMBEN PRISPEVEK K NARATOLOGIJI

Marjan Dolgan: Kompozicija Pregljevega pripovedništva. Založba Lipa, Koper 1983, 205. str.

Dolganova knjiga je pomemben prispevek k metodološki koherentnosti in prečiščenosti ter terminološki izpopolnjenosti naratologije, nemara tudi pri nas najbolj obdelanega in že tradicionalnega področja književne teorije (prim. Kmečlovo razpravo o noveli in Dolganovo o pripovedovalčevem vrednotenju pripovedi). Teorija pripovedništva je bolj kot v njegovi prejšnji knjigi naslonjena na nekatera načela matematične poetike, saj avtor s teorijo relacij sploh opredeli pojem kompozicije, ki ga – spodbujen npr. z Uspenskim – ponovno uveljavlja namesto po njegovem modno ohlapnega pojma strukture. Kompozicija je jedrnat in natančno opredeljena kot »sistem binarnih relacij med elementi, ki pripadajo posameznim ravnam pripovedovanih kategorij«. Pripovedovane kategorije so pripovedovalec, pripovedovani naslovljenec, pripovedovani čas in prostor ter pripovedovane osebe; kompozicijske relacije pa so: ponavljanje elementa (ustreza matematični ekvivalenčni relaciji), paraleliziranje elementov (ustreza tranzitivni relaciji) in asimetrična opozicija elementov (= asimetrična relacija). Te relacije semantizirajo pripoved. Na podlagi ponovljivosti binarnih odnosov je mogoče izdelati invariantni model pripovedne kompozicije v ustvarjalnosti pisatelja.

Dolganova teoretična podlaga za razčlenbo Pregljevih zgodovinskih romanov in novel je sicer natančna in dosledna, vendar pa je tako posplošena, da kategorialno ne more zajeti nekaterih razločevalnih, avtorsko tipičnih kompozicijskih lastnosti. Razmeroma dobro zajame tematske opozicije Pregljevega pripovedništva, ostale ugotovitve, navedene v Sklepu, pa bi lahko – če nekoliko zaostrimo – Dolgan zapisal tudi po razčlenbi kakšne drugačne vrste besedil (niti ne nujno pripovednih, ne nujno Pregljevih in ne nujno Pregljevih »netrivialnih«).

Za »hiponimičen«, se pravi nižji, manj splošen, a določnejši model kompozicije bi bilo verjetno potrebno uvesti kategorije, ki opredeljujejo žanre ali celo klasifikacijske tipe besedil. Le-te pa seveda niso več »čisto« teoretične (kar je – po Jakobsonu – Dolganov epistemološki ideal), ampak že tudi literarnozgodovinske in sociološke, čeprav lahko še vedno znotrajliterarne: npr. dopolnitev komunikacijskega modela z razslojitvijo naslovljevalca in naslovnika, ki sta lahko tudi nadbesedilni, vendar ne zunajliterarni kategoriji (udejanjata se lahko na ravni žanra, konvencije ali sloga), več posluha za vlogo naslovnika, ki ni zgolj pripovedovalcu podrejena kategorija, ampak tudi determinanta različnih pripovednih postopkov. Dolgan se v interpretaciji Pregljevih besedil sam zateka k pojmom, ki jih v Literarnoteoretski podlagi obravnave ne upošteva: npr. tipologija romanov (roman osebe, roman kolektiva), vloga pripovednih žanrov (novela – roman), parabolitnost (ki je spet figura celotne kompozicije besedila). Razen teh dodatnih, stilno- in žanrsko precizirajočih kategorij bi nemara posebno mesto med pripovedovanimi osebami, prostorom in časom – po jezikovni analogiji (aktanti, akcije, okoliščine) in po tradicionalni rabi v književni teoriji (motivi, fabula, siže) – zaslužila tudi pripovedna dogodkovnost/dogajalnost.

Preden analizira Pregljevo kompozicijo, Dolgan pregleda prejšnje obravnave: pred drugo svetovno vojno so bili ocenjevalci ideološko usmerjeni, oblikovna vprašanja so zanemarjali ali zavračali na račun potrjevanja/nepotrjevanja lastne ideologije v Pregljevih delih. »Pomenotvornost oblikovalnih prvin« je ostala prezrta vse do srede šestdesetih let.

»Najznačilnejše Pregljeve pripovedi« (kriterij izbora oziroma razločevanja od trivialnih pripovedi je kar preskopo pojasnjen: »prispevek k diferenciaciji slovenskega pripovedništva /je v njih/ največji«) Dolgan razčlenjuje po posameznih kompozicijskih kategorijah. Pripovedovalec je večinoma časovno in prostorsko nedoločen ter ima podogajalen vidik. Izjemi sta Simon iz Praš in Regina Roža ajdovska, v katerih skuša pripovedovalec z uvajanjem določenih, pripovednoosebno konkretiziranih, »drugostopenjskih« pripovedovalcev oziroma s svojo prvoosebno prikriti svoj vsevedni, parabolizirajoči položaj. Dogodkovni čas je v vseh pripovedih zgodovinski (obdobja od 15. do 19. stoletja), dogodki so v njem večinoma razvrščeni linearno (razen simultanosti v Tolmcih in delne simultanosti v Simonu iz Praš), tako da se fabula in siže dokaj ujemata in so retrospektive redke. Dogodkovni prostor je vedno zemljepisno določen in »linearen«, v njegovi kompoziciji prevladuje asimetrična opozicija med oblastniškimi in podložiškimi prostorom, ki je še naprej razčlenjena (oblastniški prostor se deli na cerkvenega in posvetnega v Plebanusu Joannesu, cerkveni na katoliškega in protestantskega v Bogovcu Jerneju ipd.). Narava je večinoma paralelistično podrejena notranjemu stanju oseb, ki jih opredeljujejo omenjene prostorske opozicije, le v Simonu iz Praš tvori nasprotni pol mestu. Neznaten je obseg »nelinearnih« prostorov: sanjskega, drugostopenjskega, iracionalnega. Večinoma imajo retrospektivno vlogo ali pa paralelistično okrepljujejo določeno tematsko opozicijo. Kompozicija pripovedovanih oseb (razčlenba se tu opira predvsem na Proppa in Lotmana) temelji na opoziciji oblastniki – podložniki, ki se tudi še podrobneje razčlenjuje: oče – hči (Matkova Tina), askeza – spolnost (to protislovje žene Plebanusa Joannesu v mazohizem in sadizem), razum – iracionalnot (Regina Roža ajdovska) ipd. Glavne osebe so tiste, ki prestopajo meje svojega prvotnega prostora, stranske osebe se delijo na pomočnike in nasprotnike. Poleg njih obstajajo še »drugostopenjske« sanjske, slikarske, biblične in druge osebe.

V Sklepu Dolgan izpelje invariantni kompozicijski model Pregljevih pripovedi, v katerem pa so – kot že rečeno – za pisatelja značilne le povzete tematske opozicije (»med askezo in spolnostjo v glavni osebi«, »med glavno osebo, ki je podložnik, in stransko osebo, ki je oblastnik«, »med samimi podložniki in/ali samimi oblastniki«, »med racionalnostjo, po kateri se ravna osebe, in iracionalnostjo, ki jim vlada«). Tu torej pogrešamo sklepe o zgodovinskem romanu in noveli, o parabolitnosti, o tipih romana ipd.

Vrednost knjigi stopnjujejo številni grafi in izvirno zamišljene tabele, obširna bibliografija (žal so odnosnice med samo razlago pogosto brez napotil na stran navedka), k večji preglednosti prispeva decimalna ureditev, vendar z njo prihaja tudi do manj gospodarnega ponavljanja ugotovitev.

Marko Juvan
Ljubljana